

Sivistys, työ ja tulevaisuus – ja sivistystyön tulevaisuus?

Anja Heikkinen, Jenni Pätäri & Outi Sipilä (etunimi.sukunimi@tuni.fi)

Ideapaperin abstrakti, Vapaan sivistystyön päivät 08/2019, Tampere

Ideapaperin taustalla on Sivistystyön Vapaus ja Vastuu -ohjelmassa tuotettu Vapaa sivistystyö eilen, tänään ja huomenna -teos (Pätäri, Teräsahde, Harju, Manninen & Heikkinen 2019), ja sen teemoista suunnitteilla oleva ”sivistysulostulo”. Teoksessa tarkasteltiin vapaan sivistystyön roolia, asemaa ja merkitystä yhteiskunnassa ja koulutusjärjestelmässä tutkimusperustaisen kehittämisen näkökulmasta kokoamalla alan aiempaa tutkimusta temaattisesti yhteen. Tutkimuskirjallisuuden valossa vapaan sivistystyön ja sen toimintamuotojen määrittelyä on viime vuosikymmeninä luonnehtinut voimistuva lainsäädäntö- ja poliittikalähtöisyys. Määritellessään yhä vaikutusvaltaisemmin sivistystyön tavoitteita politiikkaohjelmat muovaavat osallistujien käsityksiä, asenteita ja toimintaa hyvänä tai hyödyllisenä pidettyyn suuntaan, joten niitä on syytä punnita kriittisesti ja historiallistavasti paitsi vapaan sivistystyön, myös yhteiskunnan ja ympäristön muutoksen suuntaamiseksi.

Ulostulossa tarkastelua on tarkoitus jatkaa ajankohtaisten koulutuspoliittisten, erityisesti jatkuvan oppimisen linjausten valossa. Nykyhallitusohjelman tasa-arvon, demokratian ja kestävä kehityksen vahvistamispyrkimykset kohtaavat edeltävän hallituskauden jatkuvan oppimisen poliittikalinjaukset, jotka kiinnittävät sivistystyön tulevaisuuden työ- ja elinkeinoelämän murroksen osaamisvaatimuksiin sekä kansantalouden kestävyysvajeen paikkaamiseen, myös vapaan sivistystyön keinoin. Sitran ja OKM:n ohjelmallisten työryhmien kautta globaalit kilpailukyvyyn edistämisen ja kestävyysvajeen torjumisen politiikat kesyyntyvät ja kääntyvät kansalliseksi sanastoksi, johon kasvatusta- ja koulutustoimijat laajapohjaisesti sitoutuvat. (ks. esim. OKM 2018; Oosi ym. 2019; OKM 2019; Sitra 2019ab.)

Esityksessä tarkastelemme sivistysulostuloa ajatellen vapaan sivistystyön, työn ja ammattikasvatuksen muuttuvia suhteita, valtavirtapuheessa marginalisoidun vapaaehtoistyön sivistyksellistä merkitystä sekä yliopiston ja tutkimuksen paikkaa vapaan sivistystyön uudelleen määrittelyssä. Miten sivistyksen ja työn tulkinnat ovat paikallisesti, kansallisesti ja ylikansallisesti muotoutumassa ja voisivatko historialliset ja historiallistavat analyysit tarjota niille vaihtoehtoja?

Pohdimme ensin sivistyksen, työn ja ammatin muuttuvia tulkintoja. Lähtökohtana on oletus, ettei sivistyskäsitteelle voi antaa yleispätevää historiatonta määritelmää, vaan se on aina yhteydessä kamppailuihin siitä, mitä kulloinkin pidetään hyvänä ja edistämisen arvoisena (ks. Heikkinen 2019; Tähtinen, Hilpelä & Ikonen 2018). Huolimatta kiristyneistä edunvalvontakiistoista vapaan sivistystyön ja ammattikoulutuksen kesken, suomalainen sivistys-käsite on kehkeytynyt holistisissa elämisyhteisöissä, joiden elimellinen osa työ ja ammatillinen toiminta ovat olleet. Ajankohtaisissa politiikkaohjelmissa sivistyksen merkitys työelämälle on entisestään kapeutunut: se tarjoaa ankaraa työelämää kompensoivaa virkistystä ja sertifioi osaltaan ihmisten osaamisesta suomalaisten elinkeinojen kilpailukyvyyn turvaamiseksi. Löytyisikö historiasta vapaalle sivistystyölle tulkintoja, joissa se voisi toimia osana yhteisöllistä itsekasvatusta, tukien planetaarisen oikeudenmukaisuuden ja demokratian tavoittelua myös työssä ja ammatillisessa toiminnassa.

Toiseksi tuomme empiiriseen tutkimukseen perustuvia näytteitä siitä, mitä vapaa sivistystyö merkitsee toimijoille ruohonjuuritasoille ja kysymme, onko ohjelmapuheilla sen kanssa mitään tekemistä. Näytteet viestivät esimerkiksi siitä, että järjestöjen organisoima vapaaehtoistoiminta tulisi kytkeä nykyistä vahvemmin vapaasta sivistystyöstä, sen toimintakentistä ja merkityksistä käytävään tutkimukseen ja keskusteluun. Nykyisellään järjestömuotoinen sivistystyö uhkaa pudota pois perinteisten vapaan sivistystyön oppilaitosmuotojen dominoivasta joukosta. Järjestöjä tukevat opintokeskukset osaltaan kuitenkin rakentavat vapaaehtoistoiminnan kytköstä vapaan sivistystyön toimintakenttiin. Vapaaehtoistyötä/-toimintaa tulisi tarkastella tiiviimmin mukana vapaan sivistystyön tulevaisuuksia.

Kolmanneksi tarkastelemme yliopisto- ja tiedeyhteyden merkitystä itsereflektiiviselle sivistystyölle, sen itsensä määrittelemiselle ja itseymmärrykselle, myös suhteessa työhön ja ammatilliseen toimintaan. Mikä paikka ja potentiaali yliopistokoulutuksella ja -tutkimuksella voisi olla sivistysulostulossa? Voisivatko ne tarjota vapaalle sivistystyölle refleksiivisemmän, kriittisemmän ja omaehtoisemman lähestymistavan politiikkaohjelmiin? Yliopistokoulutus ja -tutkimus voisi tarjota foorumin keskustelulle ja vaihtoehtojen työstämiselle. Toimeksiantojen sijasta vapaan sivistystyön toimijoilla olisi mahdollisuus kehittää itsekriittistä reflektiota, joka vahvistaisi paitsi koulutuksen ja tutkimuksen, myös vapaan sivistystyön vaikuttavuutta sivistyksen ja työn tulevaisuuteen.

Lähteet

- Heikkinen, A. 2019. Vapaan sivistystyön aatteet ja ideologiat. Teoksessa J. Pätäri, S. Teräsahde, A. Harju, J. Manninen & A. Heikkinen (toim.) [Vapaa sivistystyö eilen, tänään ja huomenna. Vapaan sivistystyön rooli, asema ja merkitys suomalaisessa yhteiskunnassa ja koulutusjärjestelmässä](#). Helsinki: VST & SVV.
- OKM 2018. Jatkuvan oppimisen Suomi. Osaamisen tulevaisuuspaneelin kannanotto.
- Oosi, O., Koramo, M., Korhonen, N., Järvelin, A.-M., Luukkonen, T., Tirronen, J. & Jauhola, L. 2019. A Study on Structures to Support Continuous Learning – International Benchlearning. Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 18/2019.
- OKM 2019. Jatkuvan oppimisen kehittäminen. Työryhmän väliraportti. OKM:n julkaisuja 2019: 19.
- Pätäri, J., Teräsahde, S., Harju, A., Manninen, J. & Heikkinen, J. (toim.) 2019. [Vapaa sivistystyö eilen, tänään ja huomenna. Vapaan sivistystyön rooli, asema ja merkitys suomalaisessa yhteiskunnassa ja koulutusjärjestelmässä](#). Helsinki: VST & SVV.
- Sitra 2019a. Kohti osaamisen aikaa. 30 yhteiskunnallisen toimijan yhteinen tahtotila elinikäisestä oppimisesta. Sitran selvityksiä 146. Helsinki: Sitra.
- Sitra 2019b. Kohti elinikäistä oppimista. Yhteinen tahtotila, rahoituksen periaatteet ja muutoshasteet. Sitran selvityksiä 150. Helsinki: Sitra.
- Tähtinen, J., Hilpelä, J. & Ikonen, R. 2018. Sivistyksen ja kasvatuksen tiet. Teoksessa J. Tähtinen, J. Hilpelä & R. Ikonen (toim.) Sivistys ja kasvatustiet eilen ja tänään. Koulu ja menneisyys. Suomen kasvatuksen ja koulutuksen historian vuosikirja 56. Suomen kasvatuksen ja koulutuksen historian seura.